

Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Факультет початкової, технологічної та професійної освіти
Кафедра теорії і практики початкової освіти

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор

Набока

О. Набока

«21» березня 2023 р.

**ПРОГРАМА
КОМПЛЕКСНОГО ЕКЗАМЕНУ З ПЕДАГОГІКИ ТА
МЕТОДИК ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
підготовки здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
(денна та заочна форми навчання)**

спеціальності

012 Дошкільна освіта

**за освітньо-професійною
програмою**

Дошкільна освіта. Початкова освіта

Слов'янськ – 2023 р.

Програма комплексного екзамену з педагогіки та методик початкової освіти іспиту для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта. Початкова освіта» спеціальності 012 Дошкільна освіта

Розробники:

Вікторенко І.Л., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»;
Ішутіна О.Є., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри теорії і практики початкової освіти
Протокол № 8 від 08 березня 2023 р.

Завідувач кафедри теорії і
практики початкової освіти

Гаврілова Л.Г.

Затверджено та рекомендовано до впровадження вченою радою
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»
«21» березня 2023 р.,
протокол №6

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Комплексний екзамен з педагогіки та методик початкової освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта. Початкова освіта» для здобуття бакалаврського рівня вищої освіти на денній та заочній формах навчання проходить у письмовій формі шляхом виконання тестових завдань із ключових дисциплін фахової підготовки: методики навчання української мови, методики навчання освітньої галузі «Математика», методики навчання природознавства.

Екзаменаційний білет становить собою окремий тест. Усього розроблено 25 варіантів тестів. Кожен тест складається з 30 тестових завдань, серед яких по 10 аналогічних завдань із таких дисциплін: методика навчання української мови, методика навчання освітньої галузі «Математика», методика навчання природознавства.

Форми тестових завдань уніфіковано таким чином:

- 5 тестових завдань закритої форми вибіркового (із вибором однієї або декількох правильних відповідей), що оцінюється по 1 балу за кожну правильну відповідь (із дисциплін «Методика навчання освітньої галузі «Математика», «Методика навчання природознавства») та 5 тестових завдань закритої форми вибіркового (із вибором однієї або декількох правильних відповідей), що оцінюється по 2 бали за кожну правильну відповідь (із дисципліни «Методика навчання української мови»);

- 2 тестових завдання закритої форми на встановлення відповідності чи відновлення послідовності, що оцінюється по 5 балів за кожну правильну відповідь (із дисциплін «Методика навчання освітньої галузі «Математика», «Методика навчання природознавства») та 2 тестових завдання закритої форми на встановлення відповідності чи відновлення послідовності, що оцінюється по 6 балів за кожну правильну відповідь (із дисципліни «Методика навчання української мови»);

– 3 тестових завдання відкритої форми на доповнення поданого твердження, що оцінюється по 5 балів за кожну правильну відповідь (із дисциплін «Методика навчання освітньої галузі «Математика», «Методика навчання природознавства») та 3 тестових завдання відкритої форми на доповнення поданого твердження, що оцінюється по 6 балів за кожну правильну відповідь (із дисципліни «Методика навчання української мови»)

Загалом за весь тест максимальна кількість – 100 балів.

У розділах програми комплексного екзамену до кожної з дисциплін подано програму, яка містить:

1. Пояснювальну записку.
2. Зміст навчального матеріалу, що виноситься на іспит і відповідає навчальній програмі з дисципліни.
3. Перелік літератури до курсу.
4. Список літератури, дозволеної до використання на екзамені (у разі потреби).

5. Перелік контрольних питань до курсу.

6. Критерії оцінювання студентських відповідей із дисципліни.

Варіанти екзаменаційних завдань до кожної із дисциплін, що виносяться на комплексний екзамен, подано в додатках до цієї програми.

Під час визначення досягнень студентів із кожної дисципліни комплексного екзамену загальними об'єктами аналізу стали такі орієнтири:

– характеристика відповіді: елементарна, фрагментарна, логічна, доказова, обґрунтована;

– якість знань: правильність, повнота, глибина, гнучкість, системність, узагальненість;

– рівень оволодіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, робити висновки;

– досвід творчої діяльності: вміння виявляти проблеми, формулювати припущення, розв'язувати задачі;

– самостійність оцінних суджень.

Конкретні критерії оцінювання до кожної з дисциплін, розроблені на основі цих об'єктів аналізу, подано у відповідних розділах програми.

Загальна (кінцева) оцінка за відповідь студента на комплексному кваліфікаційному екзамені визначається шляхом складання кількості балів, виставлених за відповідь із кожної дисципліни.

Таблиця переведення бальної шкали оцінок у національну:

Шкала оцінювання:

90 – 100 балів – **відмінно**;

75 – 89 балів – **добре**;

60 – 74 балів – **задовільно**;

35 – 59 балів – **незадовільно**;

1 – 34 балів – **незадовільно**.

Розподіл балів за дисциплінами ККЕ

Вид завдання	Мінімальна позитивна кількість балів	Максимальна кількість балів
Методика навчання української мови	10	40
Методика навчання математики	10	30
Методика навчання природознавства	10	30

I. ПРОГРАМА КОМПЛЕКСНОГО ЕКЗАМЕНУ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Пояснювальна записка

Програма комплексного екзамену з методики навчання української мови в початкових класах охоплює основний матеріал курсу. Навчальна програма дисципліни «Методика навчання української мови» складена відповідно до освітньо-професійної програми та навчального плану підготовки студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальність 012 Дошкільна освіта освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта. Початкова освіта».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є освітній процес на уроках української мови та розвитку мовлення в початковій школі.

Міждисциплінарні зв'язки: педагогіка, психологія, лінгвістика, літературознавство, психолінгвістика, фольклористика, природознавство, екологія, логіка, математика та ін.

Програма навчальної дисципліни містить такі розділи:

1. Методика навчання грамоти.
2. Методика вивчення мовної теорії.
3. Засоби електронної лінгвометодики в початковій школі.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою вивчення навчальної дисципліни «Методика навчання української мови» є забезпечити належний рівень теоретичних знань студентів із методики навчання української мови в початкових класах, а також практично-методичних умінь, необхідних для активної виробничо-професійної діяльності майбутніх учителів.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Методика навчання української мови» – надати майбутнім учителям початкових класів ґрунтовні теоретичні знання щодо історії розвитку методики навчання української мови як науки, сучасних наукових тенденцій щодо навчання мови в початкових класах, відпрацювати в них уміння й навички організовувати цей процес у школі з урахуванням основних педагогічних принципів, психологічних умов, логіки побудови мовної системи української мови тощо.

1.3. За результатами вивчення дисципліни у студентів повинні бути сформовані такі компетентності:

загальні:

- соціокультурна компетентність – здатність до особистісної й професійної самоактуалізації й самореалізації в якості вчителя початкової школи на засадах високої лінгвометодичної культури;

- інформаційна компетентність – здатність до пошуку, обробки й використання мовної та лінгвометодичної інформації в сучасних складних інформаційних системах, її інтерпретації й використання з професійною метою; готовність до самостійного розв'язання навчальних проблем засобами лінгвометодики для початкової школи в умовах сучасної інноваційної політики; здатність використовувати мультимедійні та мережеві технології, інтернет-ресурси для забезпечення всіх форм навчання мови й розвитку мовлення;

- комунікативна компетентність – здатність організувати ефективно навчальне спілкування з молодшими школярами та колегами з дотриманням основних норм української літературної мови, близькоспорідненої та іноземної мови; здатність логічно, правильно, аргументовано і чітко будувати усне та письмове висловлювання, застосовувати прийоми риторичної майстерності у професійній діяльності, володіти навичками публічної презентації результатів роботи, вміннями обирати відповідні форми і методи презентації; готовність до грамотного ведення дискусії і полеміки; здатність забезпечувати сприятливий психологічний клімат в учнівському та педагогічному колективі; здатність до представлення складної комплексної інформації у стислій мовній формі на досконалому рівні;

- здоров'язбережувальна компетентність – готовність майбутнього вчителя початкової школи до організації валеологічного простору на уроках мови й розвитку мовлення; здатність обґрунтовувати та мотивувати вагому роль дотримання санітарно-гігієнічних та фізіологічних норм під час роботи з молодшими школярами на основі концепцій здоров'яформування та здоров'язбереження, застосовувати на практиці систему здоров'язбережувальних умінь і навичок, які забезпечують розвиток і вдосконалення психофізичних здібностей і якостей; готовність оцінювати та коректувати безпеку педагогічного процесу в галузі початкової освіти;

- акмеологічна компетентність – здатність вільно орієнтуватися в теоретичних та практичних аспектах лінгводидактики та лінгвометодики, критеріях та рівнях професіоналізму вчителя початкової школи та ін.; спроможність ставити мету й формулювати завдання, пов'язані з реалізацією власної соціально-професійної діяльності; готовність майбутнього вчителя початкової школи до постійної самоактуалізації, мотивації високих досягнень, прагнення високих професійних результатів, життєвих успіхів; готовність самостійно освоювати нові науково-педагогічні теорії з лінгвометодики; здатність до креативного мислення, набуття гнучкого образу мислення, який дозволяє зрозуміти та розв'язати лінгвометодичні проблеми; готовність до організації дослідно-експериментальної та дослідницької роботи у галузі лінгвометодики, апробації та представлення її результатів у публікаціях;

спеціальні:

- психолого-педагогічна компетентність – готовність до аналізу психологічного та фізіологічного аспекту форм навчальних занять у початковій школі; здатність до здійснення психолого-педагогічної діагностики молодших школярів; застосування засобів педагогічної майстерності вчителя початкової школи, володіння вмінням проектування, реалізації, оцінювання й корекції освітнього процесу; здатність до аналізу та наукової інтерпретації основних напрямів і завдань виховання у загальноосвітньому навчальному закладі, до використання форм, методів та засобів виховної діяльності;

- лінгвометодична компетентність – здатність імплементувати особливості інноваційних підходів до викладання мови в початковій школі, використовувати в практичній діяльності знання з лінгвометодики; спроможність обґрунтовувати й мотивувати концептуальні лінгвометодичні підходи, етапи формування мовної

й мовленнєвої компетентностей молодших школярів; спроможність дозувати навчальний матеріал курсу української мови під час календарного планування; користуватися сучасними методами навчання як складовою лінгвометодичної компетентності вчителя початкової школи, ставити навчальні цілі та вибирати методи навчання; здатність до розробки та грамотного оформлення наочних засобів з української мови із дотриманням методичних норм, організовувати електронний навчальний контент під час викладання української мови в початковій школі.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 120 годин / 4 кредитів ECTS.

Зміст навчального матеріалу

Розділ 1. Методика навчання грамоти.

Теорія і методика навчання української мови як наука. Мета, предмет, завдання методики. Структура курсу, зумовленість розділів змістом, завданнями рідної мови як навчальної дисципліни в системі початкової мовної освіти. Джерела методичної мовної науки.

Наукові основи методики початкового навчання української мови. Психолого-дидактичні аспекти методики навчання рідної мови. Наука про мову як основа її методики. Принципи, методи і прийоми навчання рідної мови. Зв'язок методики навчання української мови в початкових класах з іншими науками

Джерела вивчення курсу методики навчання української мови в початкових класах. Основна література, її структурні компоненти, відомості про авторів, цільове призначення. Діючі та альтернативні підручники дія початкової школи (спільні і відмінні підходи вчених до побудови підручників).

Методи дослідження в методиці рідної мови (теоретичні, емпіричні). Етапи дослідження.

З історії методики мови як науки. Короткий історико-критичний огляд методичних праць українських діячів науки і культури ХІХ – ХХ століть.

Навчання грамоти – особливий етап у початковому навчанні рідної мови.

Мета навчання грамоти – побудова процесу навчання грамоти за визначеними основними змістовими лініями нового Державного освітнього стандарту загальної початкової освіти: мовленнєвою, мовною, соціокультурною, діяльнісною.

Принципи побудови підручників з навчання грамоти. Навчально-методичний комплект з навчання грамоти (буквар, навчальні посібники до нього, методичні рекомендації). Принципи побудови чинного Букваря (автори М. Вашуленко, Н. Скрипченко) та альтернативних (варіативних).

Лінгвістичні і психолого-педагогічні засади методики навчання грамоти. Читання і письмо – види мовленнєвої діяльності. Звукова система української мови у взаємозв'язку з графічною. Психофізіологічна характеристика процесів читання і письма. Педагогічні вимоги до організації навчання грамоти: загальнодидактичні і спеціальні (методичні).

Методи навчання грамоти, їх класифікація: 1) за вихідними мовними одиницями (звукові, буквені, складові, цілих слів); 2) за видами діяльності

(аналітичні, синтетичні, аналітико-синтетичні); 3) за співвідносною черговістю читання і письма (читання-письмо, письмо-читання, комбінований спосіб).

Короткий огляд історії методів навчання грамоти (буквоскладальний синтетичний, складовий синтетичний, звуковий аналітичний, звуковий синтетичний, звуковий аналітико-синтетичний, метод цілих слів).

Загальна характеристика звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти. Цінність методу, розробленого К. Ушинським. Удосконалення методу послідовниками К. Ушинського. Особливості сучасного звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти. Прийоми звукового аналізу, синтезу. Періоди навчання грамоти.

Особливості добукварного періоду. Завдання підготовчого періоду, обсяг знань, умінь і навичок, які повинні засвоїти учні в добукварний період. Вивчення готовності дітей до навчання грамоти з метою здійснення індивідуального підходу.

Розвиток усного мовлення — провідний принцип і мета роботи в добукварний період. Методика розвитку усного мовлення (розвиток умінь слухати і розуміти висловлювання (*аудіювання*), розвиток мовленнєвих умінь (*говоріння*). Прийоми роботи, види вправ, методика їх організації.

Формування в першокласників початкових мовних уявлень у підготовчий період. Методика формування мовних уявлень про *слово, речення, висловлювання*. Прийоми моделювання і конструювання речень. Методика формування в учнів фонетичних уявлень: *звуки мовлення, голосні приголосні звуки, тверді м'які приголосні звуки, склад, наголос, наголошений склад*. Застосування прийомів звукового аналізу і синтезу, моделювання і конструювання складової, звукової будови слів.

Ознайомлення зі змістом, побудовою сторінки (сторінкового розвороту) «Букваря» для роботи в підготовчий період

Особливості навчання письма ліворуких дітей. Проблема ліворукості. Як визначити ліворукість. Підготовка ліворукої дитини до оволодіння графічною навичкою письма. Вимоги щодо організації навчальної діяльності ліворуких.

Методика підготовки першокласників до письма. Мета і завдання навчання письма. Умови успішного навчання письма (організаційного, психолого-педагогічного та гігієнічного характеру), основні вимоги до техніки і засобів письма.

Прийоми вироблення орієнтації у розліновці зони та для письма та в клітинку. Система підготовчих графічних вправ до письма (штрихування та зафарбовування контурів фігур, обведення трафаретів, вправи-розчерки, вправи-малюнки. письмо елементів букв, вправи на вписування елементів букв у малюнок тощо).

Зміст, структура і методика уроків мови в добукварний період. Особливості структури і методики уроків добукварного періоду. Вимоги до підготовчих уроків з читання (за букварем) і письма (за зошитом).

Характеристика дидактичних матеріалів, засобів унаочнення для використання на уроках у добукварний період навчання грамоти.

Особливості букварного періоду навчання грамоти. Завдання букварного періоду, обсяг знань, умінь і навичок, які повинні засвоїти учні в букварний період.

Розвиток умінь слухати і розуміти висловлювання (аудіювання). Методика навчання аудіювання. Напрями роботи з аудіювання: розвиток мовленнєвого слуху; розвиток усвідомлення почутого.

Поняття про мовленнєвий слух (фізичний, фонетичний, інтонаційний). Розвиток фонетичного слуху (фонетичного сприймання) – необхідна умова оволодіння грамотою. Встановлення ступеня розвитку фонетичного слуху. Вправи на розвиток фонетичного слуху.

Розвиток інтонаційного слуху – важлива складова мовленнєвих умінь. Форми інтонаційної роботи.

Розвиток слухового сприйняття певних змін голосу, монотонності голосу, сили його звучання, пришвидшення (сповільнення) вимови (темпу мовлення). Тренувальні вправи.

Підготовча робота до проведення аудіювання. Умови для організації процесу аудіювання. Мовний матеріал для аудіювання: звуки, склади, слова, сполучення слів, речення чи групи пов'язаних між собою речень, тексти. Характеристики мовного матеріалу, режим аудіювання, послідовність роботи. Методи і прийоми навчання аудіювання.

Розвиток мовленнєвих умінь (говоріння). Значення і завдання розвитку мовлення першокласників. Рівні роботи з розвитку мовлення. *Вимовний рівень.* Недоліки вимови першокласників. Причини недоліків. Виявлення і виправлення, усунення недоліків вимови. Недоліки мовлення учнів. Загальна характеристика недоліків мовлення, методика їх усунення. Матеріал для вправ, методика їх проведення. Напрями роботи на вимовному рівні: розвиток дикції, дихання, голосу, орфоепічного вимовляння, емоційної виразності. Зміст і завдання роботи. Тренувальні вправи.

Лексичний рівень. Збагачення й уточнення словникового запасу учнів. Джерела збагачення словника першокласників. Прийоми пояснення значень слів. Значення словниково-логічних вправ їх види, методика проведення.

Усунення невластивих для українського мовлення слів, виразів. Активізація словника першокласників. Навчальні вправи.

Граматичний рівень. Побудова словосполучень і речень. Прийоми роботи, види вправ. Аналітичні конструктивні вправи. Методика їх проведення.

Рівень тексту. Навчання школярів будувати зв'язні висловлювання: монологічні і діалогічні. Формування в першокласників умінь будувати зв'язні висловлювання різних типів і стилів. Види текстових вправ. Формування в дітей культури мовлення і спілкування.

Методика формування початкових умінь і навичок читання. Методика ознайомлення з новою буквою та звуками (голосними, приголосними), які вона позначає на письмі. Прийоми усвідомлення і розрізнення понять *звук-буква* (чуємо, вимовляємо-бачимо, пишемо, друкуємо); засвоєння понять: *великі букви і малі, спільні і відмінні елементи.* Прийоми роботи над формою букви.

Ознайомлення зі способами позначення м'якості приголосних звуків (*і, ь, я, ю, є*); ознайомлення з буквами *я, ю, е, і* на позначення двох звуків. Ознайомлення з буквами та буквосполученнями *щ, дж, дз, гта* їх звуковим значенням.

Види і способи читання в букварний період. Методика формування уміння читати прямі склади (читання з орієнтацією на букву, що позначає голосний звук). Розвиток складового способу читання та читання цілими словами. Прийоми навчання учнів читати склади, слова. Види і прийоми роботи зі складовими таблицями, словами, поданими в аналітико-синтетичній формі, стовпчиками слів. Читання речень, коротких текстів. Методика опрацювання текстів Букваря.

Вироблення якісних ознак читання. Умови формування навички читання. Навчання учнів читати правильно. Запобігання помилкам у процесі читання, виправлення їх. Формування навички читання в оптимальному темпі (наближеному до природного говоріння), свідомо, виразно. Вправи з читання, їх дидактичне спрямування і методика проведення.

Диференційований підхід до навчання першокласників читання.

Ознайомлення зі змістом, побудовою сторінок і сторінкових розворотів «Букваря» для роботи в букварний період.

Формування початкового вміння писати. Особливості навчання письма шестирічних першокласників. Завдання уроків письма. Психолого-педагогічні особливості процесу навчання письма шестирічних першокласників. Характеристика сучасного рукописного шрифту.

Методика навчання письма букв, складів, слів Графічна будова букви, прийоми пояснення елементів друкованих і писаних букв. Прийоми навчання письма букв, їх з'єднань. Типові графічні помилки учнів. Формування навичок безвідривного письма слів.

Види роботи з письма в букварний період, методика їх проведення. Індивідуалізація завдань для шестирічних першокласників.

Особливості формування графічної навички письма в ліворуких дітей.

Перевірка, оцінювання мовленнєвих умінь і навичок першокласників (аудіювання, говоріння, читання, письмо).

Формування у першокласників знань про мову. Пропедевтична робота з формування у школярів знань про одиниці, різних мовних рівнів (текст, речення, слово, звуки мовлення).

Елементи правопису під час навчання грамоти. Формування в учнів елементарних умінь правильно писати, списувати слова, вживати розділові знаки в кінці речення. Перенос частин слів з рядка в рядок з орієнтацією на злиття «приголосний + голосний» («ПГ»).

Уроки читання і письма в період навчання грамоти. Вимоги до уроків читання і письма. Типи уроків читання і письма. Система уроків читання і письма в період навчання грамоти. Зміст, структура і методика уроків читання і письма в букварний період. Інтегровані уроки навчання грамоти. Використання на уроках читання «Супутника букваря», додаткових текстів, вимоги до них.

Характеристика дидактичних матеріалів, засобів унаочнення для уроків у букварний період навчання грамоти.

Основні завдання післябукварного періоду навчання грамоти. Особливості уроків читання в післябукварний період. Матеріал для читання. Методика використання навчального посібника «Післябукварик». Види і прийоми роботи на уроках читання. Структура і методика уроків читання в післябукварний період.

Особливості уроків письма післябукварного періоду навчання грамоти. Види і прийоми роботи на уроці письма. Удосконалення орфографічної уважності дітей у післябукварний період навчання грамоти.

Свято «Прощання з Букварем». Методика підготовки і проведення свята.

Розділ 2. Методика вивчення мовної теорії

Значення і завдання початкового курсу рідної мови. Виховні і розвивальні можливості предмета. Практична спрямованість курсу. Українська мова як навчальний предмет. Мета і завдання навчання мови в початкових класах. Методичні принципи побудови курсу мови: комунікативно-діяльнісний, системно-описовий. Аспекти роботи з мови в початкових класах. Принципи побудови програми з мови: змістового узагальнення, поступового ускладнення, концентричний.

Аналіз програми і підручників «Рідна мова» для початкової школи. Зміст і структура програми. Відповідність між вимогами програми, змістом навчання і матеріалом підручника. Роль підручника, його функції. Структура (компоненти) підручника з мови, вимоги до підручника. Вимоги до текстів у підручнику. Типи підручників і посібників. Види робіт учнів за підручником.

Методи вивчення мови в початкових класах: спостереження учнів над мовою, бесіда, усний виклад вчителем матеріалу, тренувальні вправи, робота з підручником. Характеристика методів навчання мови.

Мовний аналіз як метод; евристичні (пошукові) методи; гра як метод; комунікативні методи.

Інтерактивні методи навчання на уроках мови: метод проектів, ПРЕС, «Мозковий штурм», гронування, мікрофон та ін.

Дидактичні прийоми навчання мови. Загальнодидактичні та специфічні прийоми. Тестування та алгоритмізація у навчанні мови в початкових класах. Вимоги до складання та застосування тестових завдань. Типи тестових завдань. Види навчальних алгоритмів. Методика ознайомлення учнів з алгоритмом, способи застосування в уроці мови.

Лінгводидактичні прийоми: аудіювання, редагування, стилістичний експеримент, переклад, мовний розбір, диктант, списування, переказ, твір.

Різні підходи до класифікації тренувальних вправ з мови. Класифікація за рівнями пізнавальної діяльності, за розумовими операціями, Характеристика вправ з мови: списування, мовний розбір, диктанти, вправи з розвитку зв'язного мовлення.

Дидактичні засоби навчання мови. Основні та додаткові засоби навчання. Слово вчителя як основний засіб навчання мови. Навчально-методичний комплект з мови: роздаткові та демонстраційні матеріали. Шкільний підручник

рідної мови, його функції: інформаційна, розвивальна, виховна, мотиваційна. Методичні посібники з мови.

Технічні засоби навчання: екранні, звукові, екранно-звукові. Нові інформаційно-технологічні засоби: інформаційно-пояснювальні, діагностичні, навчально-тренувальні, ігрові, комбіновані.

Історичний огляд форм навчання. Переваги класно-урочної системи навчання. Урок як основна форма освітнього процесу з рідної мови. Сучасні вимоги до уроку мови. Типи і структура уроків української мови. Планування уроків, підготовка до них і методика проведення.

Форми організації навчальної діяльності учнів на уроках мови: фронтальна, індивідуальна, групова. Способи організації групової навчальної діяльності учнів.

Нестандартні уроки української мови в початковій школі. Ознаки нестандартного уроку. Поширені різновиди нестандартних уроків мови.

Види аналізу уроків мови. Схема аналізу уроку мови.

Принципи календарного планування уроків мови. Види календарного планування, вимоги до нього.

Роль і завдання вивчення елементів фонетики і графіки. Вивчення фонетики у зв'язках з орфоепією, графікою.

Процес навчання: зміст і послідовність роботи по класах, ознайомлення з особливостями звуків і букв (голосні звуки і позначення їх буквами на письмі; м'які і тверді приголосні звуки, позначення м'якості приголосних на письмі буквами і, я, ю, є та тоном м'якшення: дзвінки і глухі приголосні, їх позначення на письмі); ознайомлення зі складом і наголосом (поділ слова на склади, перенос слів, наголошений і ненаголошений склад; напрями роботи над наголосом: засвоєння нормативного наголосу у вживаних словах, формування вмінь і навичок визначати наголос у словах; робота над усвідомленням смислорозрізнаювальної ролі словесного наголосу).

Робота над усвідомленням учнями взаємозв'язку знань з фонетики, графіки, орфоепії, орфографії.

Методи і прийоми роботи, види вправ з фонетики. Звуковий і звуко-буквений аналізи, методика їх проведення. Вимоги до вмінь по класах щодо розташування слів в алфавітному порядку.

Структура і методика уроку на вивчення фонетичного матеріалу.

Труднощі у засвоєнні елементів фонетики і графіки. Недоліки в знаннях і вміннях молодших школярів, причини виникнення, шляхи усунення.

Робота над засвоєнням лексичного значення слова. Способи тлумачення лексичного значення слів.

Робота над словами з прямим і переносним значенням, багатозначними словами, найпоширенішими омонімами (омофони, омоформи, омографи – без уживання термінів). Робота над синонімами й антонімами. Робота з фразеологічними одиницями.

Види словниково-стилістичних вправ, методика їх проведення.

Методика ознайомлення учнів з походженням різних груп лексики. Види етимологічних вправ, їх дидактичне спрямування і методика проведення.

Методичні засади формування мовознавчих понять. Обсяг лексичних і граматичних знань молодших школярів. Принцип розташування матеріалу з лексики і граматики за роками навчання. Сутність граматичних і морфемних понять. Труднощі їх засвоєння учнями початкових класів. Процес формування (4 етапи) граматичних і морфемних понять. Методичні умови забезпечення ефективного засвоєння понять. Граматичні і словотворчі вправи.

Методика навчання морфемної будови слова в початкових класах. Значення і завдання роботи з вивчення морфемної будови слова. Труднощі вивчення теми «Будова слова», їх причини. Система вивчення морфемної будови слова. Зміст і методика роботи на кожному з етапів системи. Особливості вивчення основи слова і закінчення, кореня, префікса, суфікса.

Ознайомлення з роллю морфем у вираженні лексичного, граматичного значень слова. Пропедевтичне вивчення елементів словотвору. Робота надбудовою слова у процесі вивчення частин мови.

Види вправ, методика їх проведення. Морфемний розбір слів (повний і частковий).

Запобігання типовим учнівським помилкам у морфемному аналізі слів.

Методика вивчення частин мови. Лінгвістичні засади методики вивчення частин мови, послідовність опрацювання частин мови молодшими школярами. Значення і завдання вивчення морфологічного матеріалу в початкових класах.

Система опрацювання основних частин мови (іменника, прикметника, дієслова): зміст і послідовність роботи по класах, формування загального поняття про виучувану частину мови, методика вивчення граматичних категорій (роду, числа, відмінка тощо), вимова і написання відмінкових закінчень іменників, прикметників, особових закінчень дієслів. Словотвір іменників, прикметників, дієслів.

Методика вивчення займенника, прислівника, числівника. Методика роботи над прийменниками, сполучниками.

Види вправ. Морфологічний розбір, методика проведення повного і часткового морфологічного розбору (усного і письмового).

Методика опрацювання елементів синтаксису і пунктуації. Роль і завдання вивчення елементів синтаксису в початкових класах, напрями роботи. Формування поняття про речення і його тили за метою висловлювання (питальне, розповідне, спонукальне) та інтонацією (неокличні, окличні).

Методика розкриття понять «основа речення», «головні (підмет, присудок) і другорядні члени речення», поетапне засвоєння цих понять. Формування в учнів умінь з'ясовувати смислові і граматичні відношення між словами речення, порядок встановлення зв'язків між членами речення, способи зображення цих зв'язків на графічних моделях. Два підходи до роботи над словосполученням, вправи зі словосполученнями.

Вивчення однорідних членів речення: три варіанти підходу до цього явища, (логічний, інтонаційний, структурно-синтаксичний). Практичне ознайомлення учнів зі складним реченням. Поєднання частин складного речення за допомогою сполучників чи сполучних слів (без уживання терміна).

Ознайомлення молодших школярів із пунктуацією. Значення вивчення елементів пунктуації. Етапи навчання пунктуації. Формування в учнів пунктуаційних навичок у поєднанні з виразністю мовлення.

Види вправ із синтаксису і пунктуації (аналітичні, синтетичні; вправи за зразком, конструктивні, творчі).

Завдання і принципи позаурочної роботи. Методи роботи вчителя і учнів. Форми і види позаурочної роботи. Мовні ігри. Гурткова робота. Робота із сім'ями учнів з проблем культури мовлення і культури спілкування, особливостей виконання домашніх завдань різного типу.

Значення оволодіння орфографією. З історії навчання правопису – граматичний та антиграматичний напрями.

Принципи української орфографії: морфологічний, фонетичний, історичний (традиційний), семантичний (принцип диференціації значень). Залежність методики від лінгвістичної природи написань.

Формування орфографічних дій і навичок. Уявлення про орфограму. Орфографічні правила (одноваріантні, двоваріантні, правила-рекомендації). Орфографічна дія, орфографічна навичка. Орфографічна пильність. Мотивація орфографічної роботи. Ступені формування умінь з орфографії. Умови формування орфографічної навички. Робота з орфографічним словником.

Методи і прийоми навчання орфографії. Вибір методів. Мовний аналіз і синтез. Імітаційні методи. Метод розв'язання граматико-орфографічних задач.

Методика вивчення окремих тем з орфографії: вимова і правопис слів з ненаголошеними [e], [и] в коренях; вимова і правопис слів із дзвінками і глухими приголосними звуками; правопис префіксів; правопис слів з апострофом.

Орфографічні вправи: систематичність і послідовність вправ, різновиди вправ. Роль списування у формуванні правописних навичок. Види списування. Прийоми навчання грамотного списування слів, речень, текстів. Види завдань на списування. Значення диктантів у формуванні в учнів навичок правопису. Види навчальних диктантів, методика їх підготовки і проведення. Контрольний диктант: методика підготовки учнів і вчителя до диктанту, проведення контрольного диктанту. Норми оцінювання результатів списування, диктанту. Аналіз виконаних робіт, методика опрацювання типових й індивідуальних помилок. Використання орфографічного словника у роботі над помилками.

Вивчення учнівських помилок. Класифікація орфографічних помилок. Причини виникнення помилок, виправлення і запобігання орфографічним помилкам.

Індивідуальний підхід до учнів у навчанні орфографії.

Історичний огляд розвитку методики навчання української мови як другої.

Психологічні особливості оволодіння другою мовою. Апперцепція, інтерференція, транспозиція. Умови забезпечення транспозиції. Прийоми запобігання інтерференції.

Лінгвістична характеристика інтерферентних та транспозиційних явищ. Класифікація інтерферем. Характеристика найбільш поширених типів: фонетичні, лексичні, граматичні. Типові інтерферени, шляхи їх запобігання й усунення.

Методичні особливості навчання УМ як другої. Міжмовне зіставлення та порівняння. Система керованого навчання української мови.

Методи та прийоми опанування нерідної мови. Класифікація М.Успенського: пізнавальні, тренувальні, контрольні методи. Роль імітаційного методу у навчанні української мови російськомовних учнів. Метод сугестопедії. Різновиди порівняльного методу навчання. Зіставний прийом навчання. Прийом міжмовного зіставлення.

Вимоги до уроків української мови для російськомовних учнів. Типи та структура уроків УМ як другої (О.Хорошковська): урок-транспозиція, урок-корекція, транспозиційно-корекційний урок, специфічний урок української мови.

Розділ 3. Засоби електронної лінгвометодики в початковій школі

Інформатизація початкової мовної освіти – вимога сучасності. Сутність, мета, значення та завдання застосування ІКТ в початковій мовній освіті. Переваги інформаційних технологій. Апаратні та програмні засоби ІКТ у навчанні мови та мовлення. Програмно-ресурсне забезпечення сучасного вчителя початкових класів з галузі «Мови та літератури».

Електронна та мультимедійна навчально-мовна продукція для початкової школи. Жанри електронних та мультимедійних видань навчально-мовного призначення. Вимоги до структури електронних підручників, посібників, довідникових видань із мови та читання. Вимоги до інтерфейсу електронних продуктів із мови та читання для початкової школи.

Критичний огляд наявної в Україні електронної та мультимедійної продукції з мови та читання для початкових класів. Критерії аналізу та оцінки якості електронних навчально-мовних продуктів для початкової школи.

Методика застосування ІКТ на уроках мови і читання. Санітарно-гігієнічні вимоги до застосування ІКТ на уроках мови і читання. Психолого-педагогічні основи використання електронної та мультимедійної навчально-мовної продукції на уроках мови і читання. Методичні прийоми застосування різних жанрів електронних та мультимедійних видань навчально-мовного призначення на різних етапах уроків мови та читання.

Методика підготовки навчальних посібників для уроків мови та читання. Засоби розробки електронних навчальних матеріалів для уроків мови та читання. Прикладні програми. Інструментальні програми-оболонки.

Навчальні презентації PowerPoint як ефективний різновид мультимедійних посібників для уроків мови та читання в початковій школі. Вимоги до структури та оформлення навчальної презентації. Дидактичні можливості застосування навчальних презентацій на уроках мови та читання.

Тестові програми для створення лінгводидактичних тестових завдань. Основні етапи конструювання тестових завдань з мови та читання для молодших школярів. Типи тестових завдань. Вимоги до змісту та оформлення лінгводидактичних тестів.

Рекомендована література

Основна:

1. Бабюк Т. Й., Гордійчук М. С., Попова О. Ю. Методика навчання освітньої галузі «Мови і літератури» : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Друк-сервіс, 2017.
2. Будна Н. О., Походжай Н. Я., Шост Н. Б. Уроки навчання грамоти. 1 клас. Посібник для вчителя у 2-х частинах. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019.
3. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення у початковій школі : методичний посібник. Київ : Освіта, 2019.
4. Коваль Г. П., Деркач Н. І., Наумчук М. М. Методика викладання української мови : навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2018.
5. Каніщенко А. П. Лекційно-практичний курс із дисципліни «Методика навчання української мови в початковій школі» : навч.-метод. посіб. У 2-х кн. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2020.
6. Шеремет М. К., Ревуцька О. В. Методика навчання української мови молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку (у процесі засвоєння словотворчих засобів) : навч. посібник. Київ : Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2019.

Допоміжна:

1. Ішутіна О.Є. Методика навчання української мови : метод. рекомендації до практичних занять. Слов'янськ: ДДПУ, 2020. 90 с.
2. Кудикіна Н. В. Інтерактивні форми і методи навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання: теорія і методика : наук.-метод. посіб. Київ : Вид. дім «Сам», 2017.
3. Методика навчання української мови: поточний та модульний контроль. Тести. Контрольні роботи : навч.-метод. посіб. / Пентиліук М. І. та ін. К. : Ленвіт, 2019.
4. Нагрибельна І., Мала О. Використання проблемних ситуацій на уроках української мови. *Початкова школа*. 2017. № 3. С. 12–13.
5. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
6. Омельчук С. А. Методика навчання морфології української мови в основній школі на засадах дослідницького підходу: організація експерименту : навч.-метод. посіб. Київ : СІТІПРІНТ, 2018.
7. Петрик О., Гриценко О. Формування діалогічного мовлення учнів 2-4 класів. *Початкова школа*. 2017. № 8. С. 21–24.
8. Потоцька Т. Пропедевтичні елементи лексики, словотвору і морфології у процесі навчання грамоти. *Початкова школа*. 2018. № 12. С. 41–49.
9. Початкова освіта : Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі типової освітньої програми для 1 класів закладів загальної середньої освіти; типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти (колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко); методичні коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо

впровадження ідей Нової української школи в початковій освіті. К. : УОБЦ «Оріон», 2018.

10. Хорошковська О. Н. Методика навчання української мови у початкових класах : підручник для студентів ВНЗ та вчителів. Київ : Промінь, 2018. 188 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи (Частина 2). Нова українська школа. URL: <http://nus.org.ua/articles/integrovanenavchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-2/>

2. Концепція «Нова українська школа. (2016, 27 жовтня). URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>

3. Савченко О. Я. Типова освітня програма для 1-2 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

4. Шиян Р. Б. Типова освітня програма для 1-2 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

Література, дозволена до використання під час комплексного екзамену

Програми:

1. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання для 1 – 4 класів. URL: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/nnn1_4kl/

2. Літературне читання. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання для 2 – 4 класів. URL: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/nnn1_4kl/

3. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання для 1 – 4 класів. URL: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349868898/

4. Літературне читання. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання для 3 – 4 класів. URL: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349868898/

Підручники:

1. Українська мова та читання 2 клас. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/2-klas/ukranska-mova-ta-chitannya-2-klas-/>

2. Українська мова та читання 3 клас. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/3-klas/ukranska-mova-ta-chitannya-pdruchnik-dlya-3-klasu-zakladv-zagalno-seredno-osvti-u-2-kh-chastinakh/>

Питання до екзамену

1. Особливості сучасного звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти. Прийоми звукового аналізу. Прийоми звукового синтезу.
2. Основні періоди навчання грамоти. Особливості структури і методики уроків добукварного періоду навчання. Підготовка руки дитини до письма.
3. Етапи букварного періоду навчання грамоти. Методика формування умінь читати прямі склади. Структура уроку ознайомлення із новою буквою.
4. Мета і завдання післябукварного періоду навчання грамоти. Структура уроку післябукварного періоду.
5. Структура уроку письма на вивчення нової букви. Види робіт з письма.
6. Методика навчання української мови як наука та навчальна дисципліна. Зв'язок методики навчання української мови із суміжними дисциплінами.
7. Проблема класифікації методів навчання мови в школі.
8. Класифікація методів навчання мови О.М.Біляєва. Характеристика кожного з методів навчання: дидактична мета, завдання, сфера використання, вимоги до застосування.
9. Тренувальні вправи як метод формування умінь і навичок школярів. Проблема класифікації тренувальних вправ. Характеристика різновидів тренувальних вправ: списування, мовний розбір, диктанти, вправи з розвитку зв'язного мовлення. Методика застосування.
10. Групи засобів навчання мови. Закономірності їх використання на уроках мови в середній загальноосвітній школі.
11. Календарне планування. Нетрадиційне планування уроків української мови.
2. Проблема класифікації уроків мови. Структура уроку вивчення нового матеріалу.
3. Загальнометодичні вимоги до уроків формування умінь і навичок, перевірки та обліку набутих знань, умінь і навичок. Організація уроків аналізу контрольної роботи та узагальнення і систематизації вивченого.
4. Уроки розвитку зв'язного мовлення учнів. Різновиди, мета, завдання.
5. Нетрадиційні уроки мови. Схема аналізу уроку мови.
6. Методика навчання фонетики, графіки, орфоепії.
7. Методика опрацювання лексики. Різновиди наочності.
8. Методика вивчення будови слова. Закономірності опрацювання словотвору.
9. Методика вивчення іменника. Опрацювання прикметника. Вивчення дієслова та його форм.
10. Вивчення елементів синтаксису та пунктуації.

11. пильності молодших школярів. Види тренувальних вправ з орфографії. Наочні засоби.

12. Поняття «мова» та «мовлення». Особливості опрацювання усної та писемної форм мовлення у початкових класах.

13. Закономірності вивчення діалогічної та монологічної форм мовлення.

14. Методика опрацювання функціональних стилів мовлення.

15. Методика ознайомлення з типами мовлення за метою висловлювання.

16. Типи мовленнєвих помилок школярів. Засоби їх попередження і усунення. Помилки, спричинені явищем інтерференції, їх виправлення.

17. Значення позакласної роботи з мови. Основні види позакласної роботи з мови та методика її проведення.

1. Психологічні особливості оволодіння другою мовою. Апперцепція, інтерференція, транспозиція.

18. Лінгвістична характеристика інтерферентних та транспозиційних явищ. Класифікація інтерферем.

19. Вимоги до уроків української мови для російськомовних учнів. Типи та структура уроків УМ як другої.

20. Електронна та мультимедійна навчально-мовна продукція для початкової школи. Класифікація електронних та мультимедійних видань навчально-мовного призначення.

21. Вимоги до структури електронних підручників, посібників, довідникових видань із мови та читання. Вимоги до інтерфейсу електронних продуктів із мови та читання для початкової школи.

22. Методика підготовки навчальних посібників для уроків мови та читання.

23. Вимоги до сценарію лінгвометодичної презентації.

24. Тестові програми для створення лінгводидактичних тестових завдань. Вимоги до змісту та оформлення лінгводидактичних тестів.

Критерії оцінювання відповідей

При розробці критеріїв оцінки за основу бралася повнота і правильність виконання завдань. Крім того, враховувалася здатність студентів диференціювати, узагальнювати та комплексно застосовувати набуті методичні знання під час складання фрагментів уроків, добору тренувальних завдань, визначення мети уроку, аналізу його етапів тощо.

Оцінювання проводиться такою системою:

A – відмінно – 21 – 25;

BC – добре – 14 – 20;

DE – задовільно – 11 – 14;

FX – незадовільно з можливістю перескладання – 6 – 10;

F – незадовільно з повторним курсом – 0 – 5.

Робота може бути оцінена на «відмінно» за таких умов: студент вичерпано проаналізував наведені етапи уроку, обґрунтував зазначені положення; згідно із сучасними методичними вимогами склав відсутній фрагмент уроку, правильно сформулював його мету, правильно прокоментував методи і прийоми роботи на

кожному з етапів, передбачив використання певних засобів навчання, творчо поставився до вибору тренувальних вправ, передбачив самотійну або творчу роботу учнів на уроці.

На оцінку «добре» заслуговує робота, у якій правильні коментарі не підкріплюються обґрунтуванням; фрагмент уроку складено методично правильно, з дотриманням структури уроку вказаного типу, правильно сформульовано мету уроку, правильно або частково правильно, з незначними недоліками визначено методи та прийоми роботи на уроці, різновиди тренувальних вправ, але не передбачено творчу роботу учнів, розвиток їхніх основних психічних функцій, не передбачено зміну видів діяльності, постійну активізацію уваги учнів тощо.

Оцінку «задовільно» можна виставити за роботу, у якій: у визначенні методів та прийомів роботи на уроці містяться помилки або недоліки, не спостерігається комплексне застосування вивченого теоретичного матеріалу, не диференціюються знання з різних розділів курсу; у розробленому фрагменті уроку відчувається недостатня теоретична підготовка, невміння проаналізувати зміст програми та підручника, формулювання мети уроку містить недоліки, дібрані тренувальні вправи не відповідають поставленому завданню, не проведено комплексного аналізу уроку тощо.

Оцінка «незадовільно» виставляється в разі повної невідповідності визначених студентом методів та прийомів роботи на уроці, незнання студентом елементарних методичних положень побудови конспекту уроку, формулювання завдань до тренувальних вправ, невміння застосовувати набуті знання на практиці, проводячи аналіз уроку.

II. ПРОГРАМА КОМПЛЕКСНОГО ЕКЗАМЕНУ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МАТЕМАТИКА»

Пояснювальна записка

Комплексний екзамен з методики навчання освітньої галузі «Математика» в початкових класах являє собою засіб перевірки теоретичної та практичної підготовки студентів до навчання математики молодших школярів.

На іспит з курсу методики навчання освітньої галузі «Математика» виносяться в основному часткові питання. Це дає можливість виявити необхідні для практичної роботи вчителя знання та уміння з теорії, методики та уміння застосовувати математичні знання при розгляданні часткових питань методики навчання математики.

Екзамен відбувається в письмовій формі. Випускники повинні продемонструвати знання змісту початкового курсу математики, методів, форм і засобів навчання математики молодших школярів. Свої відповіді студенти повинні проілюструвати конкретними прикладами, проявляючи при цьому вміння використовувати основну методичну літературу.

До екзамену відібрано лише ті розділи і теми, які є фундаментальними і визначальними в системі вивчення основного курсу. Завдання з методики навчання математики для комплексного кваліфікаційного іспиту становить собою план-конспект уроку з навчального предмета початкової школи, що належить до освітньої галузі «Математика», складені відповідно до чинних Програм та Державного стандарту початкової загальної освіти.

На екзамені перевіряються уміння випускників грамотно, логічно, доказово викладати сутність питання, користуючись науковою термінологією та символікою.

Метою викладання навчальної дисципліни «Методика навчання освітньої галузі «Математика» є ознайомити студентів з новими досягненнями методико-математичної науки, показати динаміку розвитку методики навчання математики у зв'язку із змінами соціально-історичних умов і нерозривно пов'язаних з ними освітніх цілей освіти; розглядати шляхи подальшого удосконалення методики початкового навчання математики, познайомити студентів з сучасними програмами і навчальними посібниками з методики навчання математики в початкових класах; ознайомити студентів з сучасними вимогами до уроку математики; сприяти розкриттю педагогічних, творчих здібностей студентів і дати їм необхідні методичні та практичні знання, вміння та навички для навчання молодших школярів, передбаченого програмою з математики; познайомити з особливостями позакласної роботи з математики; сприяти формуванню педагогічних здібностей студентів, сприяти формуванню творчого підходу до навчального процесу, спрямованого на підвищення ефективності засвоєння математичних знань.

Основними **завданнями** навчальної дисципліни «Методика навчання освітньої галузі «Математика» є підготовка студентів до самостійної творчої діяльності за різними підручниками математики, формування в майбутніх учителів логічного, методичного мислення. Враховуючи важливе значення

вивчення основних понять початкового курсу математики, приділяти увагу питанням історії виникнення і розвитку математичної науки та основних її понять. Ознайомити з досягненнями сучасної методичної науки, показати динаміку розвитку методики навчання математики.

Провідними **завданнями** вивчення дисципліни «Методика навчання освітньої галузі «Математика» є: обґрунтування мети початкового вивчення математики; розробка змісту; розробка засобів навчання (підручників, наочних посібників, дидактичного матеріалу, електронних посібників тощо); визначення і розробка методів і прийомів вивчення кожного питання розділів програми; організація навчання (як проводити урок, позаурочні форми навчання математики); дослідження процесу засвоєння математичних знань учнями; виявлення можливостей виховного і розвивального впливу на молодших школярів процесу математики та розробка методів і засобів реалізації такого впливу; розвиток логічного мислення.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- цілі та завдання, зміст і особливості побудови початкового курсу математики;
- теоретичні основи вивчення арифметичного матеріалу: методика вивчення нумерації чисел і арифметичних дій;
- теоретичні основи вивчення алгебраїчного матеріалу: методика вивчення числових і буквених виразів, рівностей в нерівностей, рівнянь;
- теоретичні положення про функціональну залежність між величинами: методика аналізу властивостей функцій;
- теоретичні основи вивчення елементів геометрії: методика вивчення планіметричних фігур; методика вивчення властивостей стереометричних фігур;
- теоретичні основи раціональних чисел та їх властивості: методика навчання частин та дробів, порівняння дробів, розв'язування задач на знаходження дроби від числа і числа за його дробом;
- теоретичні положення про адитивно-скалярні величини: методика вивчення довжини, маси, часу, площі, місткості;
- теоретичні основи задач: методика роботи над простими та складеними задачами;
- елементи теорії математичної логіки: методика опрацювання з задачами з логічним навантаженням;
- основні вимоги до математичної підготовки учнів за класами та критерії оцінювання знань, умінь і навичок учнів;
- основні програмні засоби навчання математики: підручники, навчальні посібники, ІКТ, креслярські інструменти, тощо;
- методи та прийоми навчання математики;
- основні форми організації навчального процесу з математики.

уміти:

- чітко і правильно користуватися математичними поняттями, математичною символікою, мовою;
- планувати процес навчання математики в початкових класах (вибір

навчального матеріалу, відповідних форм, методів, прийомів і засобів навчання тощо) і здійснювати його;

- планувати структуру уроку математики в залежності від мети уроку;
  - складати план-конспект уроку математики;
  - застосовувати на уроках математики підручники, ілюстративні таблиці, дидактичний матеріал, електронні посібники;
  - проводити позакласні заходи, гурткові заняття математичного змісту.
- На вивчення навчальної дисципліни відведено 120 годин / 4 кредитів ECTS.

Зміст навчального матеріалу

Розділ 1. Загальні питання методики початкового навчання математики. Методика вивчення нумерації цілих невід'ємних чисел і арифметичних дій над ними. Методика ознайомлення з натуральними числами в межах десяти, ста та арифметичними діями з цими числами.

Тема 1. Методика навчання математики у початкових класах школи як наука. Організація, методи, форми, прийоми та засоби навчання математики.

Предмет і завдання методики початкового навчання математики. Становлення методики навчання математики як науки. Зв'язок методики з іншими науками: математикою, віковою психологією, дидактикою, методикою математики середньої школи тощо

Місце початкового курсу в системі шкільного курсу математики. Побудова початкового курсу математики. Взаємозв'язок вивчення арифметичного, алгебраїчного та геометричного матеріалу; зв'язок вивчення елементів теорії з формуванням умінь та навичок. Практична спрямованість курсу.

Математична підготовка та наступність між дитячим садком та початковою школою: спадкоємність в навчанні математики між 1-4 класами та V-VI класами.

Організація навчання, методи і засоби навчання математики в початкових класах. Урок математики і його особливості. Система уроків. Вимоги до сучасного уроку. Особливості проведення уроку математики з дітьми шестирічного віку. Використання ігрових форм. Підготовка вчителя до уроку. Відбір змісту, добір методів, засобів та організаційних форм навчання (індивідуальних, групових, колективних) в залежності від навчальних, виховних та розвиваючих задач даного уроку. Перевірка та оцінювання знань, умінь і навичок. Вимоги до ведення зошитів. Домашнє завдання: організація, керівництво і контроль.

Тема 2. Методика вивчення властивостей предметів, чисел першого десятка та дій з ними.

Методика навчання нумерації цілих невід'ємних чисел та арифметичних дій над ними. Різноманітні методичні підходи до формування поняття натурального числа і нуля. Підготовчий період та його особливості у зв'язку з навчанням шестирічних дітей.

Методика вивчення чисел за концентрами. Методика вивчення нумерації чисел першого десятка. Особливості десяткової системи числення.

Ознайомлення з діями додавання та віднімання. Формування

обчислювальних навичок складання та вивчення таблиць додавання та відповідних випадків віднімання.

Тема 3. Методика ознайомлення з числами в межах 20 і арифметичними діями з ними.

Методика вивчення нумерації чисел в межах 20. Усна та письмова нумерація. Прийоми додавання та віднімання чисел в межах 20.

Тема 4. Методика ознайомлення з числами в межах 100 і арифметичними діями двох ступенів з ними.

Вивчення нумерації чисел в межах сотні. Ознайомлення з діями множення і ділення. Вивчення властивостей арифметичних дій, зв'язку між компонентами і результатами арифметичних дій. Перевірка виконання арифметичних дій. Формування обчислювальних навичок. Складання та вивчення таблиць множення і відповідних випадків ділення. Вивчення прийомів усних обчислень. Вивчення правил порядку арифметичних дій.

Розділ 2. Методика вивчення натуральних чисел в межах тисячі, мільйону та арифметичними діями з цими числами.

Тема 1. Методика вивчення натуральних чисел в межах тисячі та арифметичних дій з цими числами

Вивчення нумерації чисел в межах тисячі. Формування обчислювальних навичок та прийомів усних обчислень. Вивчення алгоритмів письмових дій додавання, віднімання, множення та ділення.

Тема 2. Методика вивчення натуральних чисел в межах мільйону та арифметичних дій з цими числами

Вивчення нумерації багатоцифрових чисел та алгоритмів письмового додавання, віднімання, множення, ділення. Узагальнення цілих невід'ємних чисел та арифметичних дій з ними.

Розділ 3. Методика навчання молодших школярів розв'язуванню текстових сюжетних задач.

Тема 1. Методика навчання молодших школярів розв'язувати прості задачі.

Методика навчання розв'язку текстових сюжетних задач. Функції текстових задач в навчанні молодших школярів. Система текстових задач в курсі математики початкових класів. Загальні прийоми роботи над задачами різних видів. Методика навчання розв'язку простих задач.

Тема 2. Методика навчання молодших школярів розв'язувати складені задачі.

Методика навчання розв'язку текстових складених задач. Задачі на рух. Задачі на час. Типові задачі таких видів: задачі на знаходження четвертого пропорційного, задачі на пропорційне ділення, задачі на знаходження числа за двома різницями.

Розділ 4. Методика вивчення величин. Алгебраїчна пропедевтика в курсі математики початкових класів. Особливості вивчення геометричного матеріалу в початковій школі. Ознайомлення з дробами. Робота з даними.

Тема 1. Основні величини в курсі математики початкових класів і методика роботи з ними. Ознайомлення з дробами.

Методика вивчення важливіших величин. Величини, які вивчають в курсі математики початкових класів: довжина, площа, місткість, маса, ціна, вартість, час, швидкість. Методика вивчення кожної із величин: ознайомлення, засоби вимірювання, одиниці величин та їх співвідношення та дії з ними. Вивчення взаємозв'язку між пропорційними величинами (ціна, вартість, кількість, швидкість, час, відстань та інш.).

Методика ознайомлення з дробами. Система вивчення дробів. Ознайомлення з поняттям дроби. Порівняння дробів. Розв'язок задач на знаходження частки числа та числа за його часткою, на знаходження дроби числа.

Тема 2. Особливості вивчення геометричного, алгебраїчного матеріалу в початкових класах. Робота з даними.

Методика вивчення алгебраїчного матеріалу. Методика вивчення числових виразів та виразів, які містять в собі зміну. Методика вивчення числових рівностей які містять змінну (в тому числі і рівнянь). Вивчення правил порядку арифметичних дій.

Методика вивчення геометричного матеріалу. Методика ознайомлення учнів з геометричними фігурами (точкою, відрізком, променем, хвилястою, ламаною та прямою лінією, кутами, многокутниками, колом, кругом, радіусом, діаметром, хордою, сектором і сегментом) та їх найпростішими властивостями.

Елементарні геометричні побудови. Позначення фігур. Розвиток просторових уявлень учнів. Розв'язок задач на розпізнавання фігур, поділ фігур на частини та складання фігур за поданими частинами. Розв'язування задач на обчислення периметру та площі геометричних фігур. Пропедевтика питань із стереометрії.

Робота з даними. Ознайомлення молодших школярів на практичному рівні зі способами подання інформації, вчити читати, розуміти, знаходити, аналізувати інформацію подану у різний спосіб, використовувати дані для розв'язування практично зорієнтованих задач.

Рекомендована література

Основна:

1. Богданович М., Козак М., Король Я. Методика викладання математики в початкових класах : навч. посіб. 4-є вид., перероб. і доп. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2015. 346 с. (**Не перевидавалася**).
2. Коваль Л. В., Скворцова С. О. Методика навчання математики: теорія і практика: підручник. Харків: ЧП «Принт-Лідер», 2018. 414 с.
3. Ляшова Н. М., Чайченко В. Ф. Елементи алгебри в початковій школі : Навчально-методичний посібник для підготовки здобувачів ступеня вищої освіти 013 Початкова освіта. Слов'янськ, 2021. 120 с.
4. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Бібік Н. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
5. Скворцова С., Онопрієнко О. Нова українська школа: методика навчання математики у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 352 с.
6. Скворцова С., Онопрієнко О., Брицкан Т. Особливості навчання математики в початковій школі дітей цифрового покоління. *Проблеми сучасного підручника*. Випуск 25. 2020. С.160–181.
7. Скворцова С. О., Онопрієнко О.В. Нова українська школа: методика навчання математики у 3–4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 320 с.

Допоміжна:

1. Бевз В. Г., Васильєва Д. В. Математика: підручн. для 1 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: Основа, 2018. 128 с.
2. Болгова О. Зв'язки в задачі осягнемо за допомогою граф-схеми. *Учитель початкової школи*. 2017. № 1. С. 33 – 35.
3. Будна Н. О. Збірник задач і тестових завдань із математики : 2 кл. Вид.4-те, змін. та доп. Київ: Ранок, 2018.
4. Гісь О., Філяк І. Математика: підруч. для 3 кл. закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Харків: «Ранок», 2020.
5. Коваль Л., Бельчєва Н. Математичне мовлення педагога – взірєць для учнів. *Учитель початкової школи*. 2017. № 4. С. 9–13.
6. Козак М., Корчєвська О. Математика: підруч. для 3 кл. закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Тернопіль : Підручники і посібники. 2020.
7. Листопад Н. Математика: підруч. для 3 кл. закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Київ: УОВЦ «Оріон», 2020.
8. Скворцова С. О. Математика: підруч. для 3 кл. закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Харків: «Ранок», 2020.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Концепція «Нова українська школа». МОН України. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Концепція розвитку педагогічної освіти [Електронний ресурс] / МОН України // Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
3. Міністерство освіти і науки України : сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
4. НУШ : сайт. <https://nus.org.ua/>
5. Інститут модернізації змісту освіти : сайт. URL: <https://imzo.gov.ua/>
6. Всеосвіта : сайт. URL: <https://vseosvita.ua/>

Література, дозволена до використання під час комплексного екзамену

- типова програма з математики для початкових класів школи;
- програми з методики викладання математики для спеціальності «Початкова освіта»;
- програма державного екзамену;
- підручники з математики для початкових класів, дидактичні матеріали і наочні посібники до уроків математики в початкових класах.

Питання до екзамену

1. Зміст початкового курсу математики. Аналіз програми з математики для початкових класів.
2. Урок та інші форми навчання математики дітей початкових класів.
3. Завдання дочислового періоду навчання математики.
4. Методика вивчення основних питань нумерації чисел першого десятка. Методика ознайомлення з новим числом і цифрою. Порівняння чисел.
5. Методика ознайомлення з діями додавання та віднімання і зв'язком між ними.
6. Усна та письмова нумерація чисел від 11 до 20.
7. Нумерація чисел від 21 до 100.
8. Усне додавання та віднімання двоцифрових чисел без переходу через десяток.
9. Усне додавання та віднімання двоцифрових чисел з переходом через десяток.
10. Методика розкриття конкретного змісту дій другого ступеня (множення та ділення).
11. Складання та засвоєння таблиць множення і відповідних випадків ділення.
12. Письмове додавання та віднімання чисел в межах 1000.
13. Методика вивчення властивості ділення числа на добуток.
14. Ділення з остачею.

15. Методика вивчення довжини та одиниць вимірювання довжини.
16. Методика вивчення маси та одиниць вимірювання маси.
17. Методика вивчення площі та одиниць вимірювання площі.
18. Методика вивчення часу та одиниць вимірювання часу.
19. Методика роботи над простими задачами на знаходження суми.
20. Методика роботи над простими задачами на знаходження остачі.
21. Методика роботи над простими задачами на збільшення (зменшення) числа на кілька одиниць.
22. Методика роботи над простими задачами на різницеве порівняння.
23. Методика роботи над простими задачами на збільшення (зменшення) числа на кілька одиниць (непряма форма).
24. Методика ознайомлення із складеною задачею.
25. Методика роботи над задачами на знаходження четвертого пропорційного
26. Методика роботи над задачами на пропорційне ділення.
27. Методика роботи над задачами на знаходження числа за двома різницями.
28. Методика роботи над задачами на рух.
29. Формування і розвиток уявлень учнів про рівняння.
30. Формування і розвиток уявлень учнів про нерівності із змінною.
31. Формування уявлень учнів про лінії та відрізки.
32. Формування уявлень учнів про круг і коло.
33. Методика формування уявлень учнів про кути.
34. Методика формування уявлень учнів про периметр многокутника.
35. Методика ознайомлення учнів з частинами.

Критерії оцінювання відповідей

Кваліфікаційний державний екзамен з методики викладання математики виконується письмово. Загальна оцінка формується із складових оцінок за відповіді на кожне завдання.

Робота може бути оцінена на **«високий рівень»** за таких умов: студент вичерпано відповів на всі питання завдання, обґрунтував зазначені положення, дав правильне визначення того чи іншого методичного поняття, навів приклади; виконав правильно практичні завдання; показав знання розділу програми, визначив обсяг виучуваного матеріалу відповідно до теми уроку, згідно з сучасними вимогами показав методику проведення уроку (фрагменту), доцільно обрав методи і прийоми роботи на кожному з етапів, передбачив використання певних засобів навчання, самостійну або творчу роботу учнів на уроці, творчо поставився до вибору тренувальних вправ. Відповідь студента логічна, доказова, обґрунтована. Він показав системність і узагальненість знань, вміння робити висновки.

На оцінку **«добре»** заслуговує відповідь, у якій студент правильно та вичерпано відповів на всі питання завдання, обґрунтував зазначені положення, дав правильне визначення математичних та методичних понять, навів приклади;

виконав правильно практичні завдання, але допустив незначні помилки; урок або його фрагмент складено методично правильно, студент показав знання розділу програми, визначив обсяг виучуваного матеріалу відповідно до теми уроку з дотриманням структури уроку вказаного типу, доцільно обрані методи та прийоми роботи на уроці, різновиди тренувальних вправ, але не передбачена творча робота учнів на уроці, розвиток їхніх основних психічних функцій: мовлення та мислення, не передбачена зміна видів діяльності для активізація уваги учнів. Студент показав системність і узагальненість знань, але висновки не містять елементи власних суджень.

Оцінку **«задовільно»** можна ставити за роботу, в якій: у викладі теоретичного матеріалу містяться помилки або недоліки, не спостерігається комплексне застосування вивченого теоретичного матеріалу; у викладенні методики проведення уроку відчувається недостатня теоретична підготовка, фрагментарний аналіз змісту програми та підручника, у формулюванні теми і мети уроку містяться неточності, структура уроку вказаного типу, або за вказаною технологією, розкрита не в повній мірі, дібрані тренувальні вправи відповідають поставленому завданню частково. Студент робить елементарні висновки

Оцінка **«незадовільно»** ставиться за роботу в якій відсутні відповіді теоретичного характеру; у викладі методичних питань містяться помилки, відповідь елементарна та фрагментарна, структура уроку розкрита не в повній мірі. Студент не показав вміння узагальнювати свої знання, робити ґрунтовні висновки.

III. ПРОГРАМА КОМПЛЕКСНОГО ЕКЗАМЕНУ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА

Пояснювальна записка

Нові соціально-економічні умови розвитку педагогічної освіти обумовлюють необхідність пошуку шляхів модернізації підготовки майбутніх учителів. Пріоритетами розвитку освіти на сучасному етапі є формування в учителя активної професійної позиції, технологічної і функціональної компетентності, цілісного досвіду педагогічної діяльності. Ці завдання зумовлені євроінтеграційними процесами, зміною технологій освітнього процесу у вищій школі. На це орієнтує державна національна програма «Освіта», в якій наголошено, що одним із основних шляхів реформування освіти є підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їхнього професійного та загальнокультурного рівня.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: теоретична і практична підготовка студентів рівня вищої освіти бакалавр до викладання в початковій школі навчального предмета «Природознавство».

Міждисциплінарні зв'язки: з основними теоретичними психолого-педагогічними дисциплінами: загальна педагогіка, історія педагогіки, психологія, основи педагогічної майстерності, педагогічна практика; з пропедевтичною природничою дисципліною «Основи природознавства: ботаніка, зоологія, екологія».

Програма навчальної дисципліни містить такі розділи:

1. Методологічні засади методики навчання природознавства. Загальні основи методики.
2. Загальна характеристика освітньої галузі «Природознавство» у змісті початкової освіти. Власне педагогічні цілі та зміст навчального матеріалу з природознавства.
3. Матеріальна база навчання природознавства.
4. Управління цілісним процесом навчання природознавства в початковій школі.
5. Шляхи підвищення якості освітнього процесу.
6. Сільська малокомплектна школа.

1. Мета й завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою вивчення навчальної дисципліни «Методика навчання природознавства» є підготувати майбутнього вчителя початкової школи до викладання навчальної дисципліни «Природознавство» відповідно до Державного стандарту початкової ланки освіти галузі «Природознавство»; озброїти майбутнього спеціаліста знаннями та вміннями формування в молодших школярів природознавчої компетентності з використанням різних методів та форм організації навчального процесу; надання допомоги студентам у процесі оволодіння соціальною та професійною компетентностями – здатності продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі та функції в колективі; формування особистості

майбутнього вчителя, який зорієнтований не на передачу знань, а на особистісний розвиток дитини і потреби сучасної школи.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Методика навчання природознавства» є:

- виділення та засвоєння студентами провідних світоглядних ідей, положень, що складають основу системи світорозуміння, визначають ставлення людини до природи, суспільства, самої себе; актуалізація різних способів розуміння, мислення, логіки і встановлення між ними діалогічної взаємодії;

- формування власної світоглядної позиції студента щодо природи, людини, суспільства; корекція особистісних світоглядних поглядів, цінностей, установок; виховання соціальної компетентності, світоглядної толерантності, організація ціннісно-орієнтаційної діяльності майбутніх учителів під час проведення уроків курсу «Природознавство»;

- розширення знань студентів про єдиний процес розвитку, що охоплює живу, неживу природу та суспільство; знайомство студентів з новітніми ідеями та гіпотезами, точками зору на важливіші питання сучасного природознавства, усвідомлення студентами фундаментальної єдності в системі людина – природа – суспільство – Всесвіт; засвоєння знань про природу, суспільство, людину як окремі системи і осягнення їх сенсу на основі різних способів пізнання;

- розкриття навчальних та виховних можливостей шкільного курсу «Природознавство»;

- оволодіння здобувачами дидактико-методичними знаннями з навчальної дисципліни;

- розвиток умінь моделювання освітнього процесу уроків з природознавства;

- ознайомити студентів з новітніми підходами до організації освітнього процесу в початковій школі – інноваційними технологіями та стратегіями активного навчання;

- формування готовності до творчої активності в професійній діяльності;

- формування професійної компетенції в галузі екологічного виховання;

- реалізація виховного спрямування предмета з метою формування в майбутніх учителів професійних рис і якостей особистості, відповідального ставлення до обраної професії; створення умов для повноцінної реалізації та самореалізації потенційних професійних можливостей студента; стимулювання науково-методичної творчості здобувачів, прагнення вдосконалювати свою педагогічну освіту.

1.3. За результатами вивчення дисципліни у студентів повинні бути сформовані такі компетентності:

загальні:

- *соціокультурна компетентність* – здатність до особистісної й професійної самоактуалізації та самореалізації в початковій школі на засадах високої світоглядно-методологічної культури; *готовність* до встановлення співвідношення ролі культури, науки в розвитку цивілізації;

- *інформаційна компетентність* – здатність до пошуку, обробки та використання природничої інформації в складних інформаційних системах, її

інтерпретації й використання з професійною метою; *готовність* до самостійного розв'язання навчальних проблем засобами ІКТ нового покоління в професійно-педагогічній діяльності в умовах сучасної інноваційної політики; *здатність* вільно орієнтуватися в стрімкому потоці наукової природничої інформації, вести особистий науковий пошук; *готовність* стратегічно управляти процесом створення та розповсюдження нововведень, здійснювати наукові дослідження і насичувати навчальний процес у початковій школі власними інтелектуальними здобутками;

- *комунікативна компетентність* – *здатність* забезпечувати прямий та зворотний зв'язок з учнями початкової школи з урахуванням особливостей професійної комунікації; *здатність* логічно, правильно, аргументовано і чітко будувати усне висловлювання, застосовувати прийоми риторичної майстерності в професійній діяльності, володіти навичками публічної презентації результатів роботи, вміннями обирати відповідні форми і методи презентації; *готовність* до грамотного ведення дискусії і полеміки; *здатність* забезпечувати сприятливий психологічний клімат в учнівському колективі;

- *здоров'язбережувальна компетентність* – *готовність* до організації освітнього простору на основі концепцій здоров'яформування та здоров'язбереження, *здатність* застосовувати на практиці систему здоров'язбережувальних умінь і навичок, які забезпечують розвиток і вдосконалення психофізичних здібностей і якостей, дозволяють набути досвіду використання фізично-спортивної діяльності для досягнення життєвих і професійних цілей;

- *акмеологічна компетентність* – *готовність* до постійної самоактуалізації, мотивації високих досягнень, прагнення високих професійних результатів, життєвих успіхів; *готовність* самостійно освоювати нові науково-педагогічні теорії; *здатність* до креативного мислення, набуття гнучкого образу мислення, який дозволяє зрозуміти та розв'язати педагогічні проблеми, зберігаючи при цьому критичне ставлення до сталих наукових компетенцій у галузі початкової освіти;

спеціальні:

- *готовність* студентів до виконання професійно-педагогічних функцій під час навчання молодших школярів природознавства в умовах реального педагогічного процесу загальноосвітнього навчального закладу;

- *здатність* майбутнього вчителя до формування природознавчої компетентності учнів, що характеризується їхньою готовністю до розв'язання доступних соціально й особистісно значущих практичних та пізнавальних проблемних задач, пов'язаних з реальними об'єктами у сфері відносин «людина – природа – суспільство – Всесвіт», на основі використання в початковій школі компетентісно орієнтованих завдань з використанням сучасних освітніх технологій (розвиток критичного мислення та креативності, проблемний підхід, проектні технології та ін.);

- *готовність* розробляти методику організації і проведення уроків усіх типів, складати структурно-логічні схеми та розробляти детальні конспекти

уроків з природознавства, *готовність* раціонально та науково обґрунтовано організувати самостійну роботу молодших школярів;

- *здатність* визначати тип уроку та оптимальну макроструктуру уроку відповідно до теми та педагогічної ситуації;

- *готовність* добирати ефективні методи і прийоми організації пізнавальної діяльності молодших школярів у конкретних педагогічних ситуаціях цілісного процесу екологічного виховання;

- *готовність* раціонально добирати, а в разі необхідності виготовляти дидактичний матеріал, наочність до занять відповідно їх пізнавальної мети; *готовність* обґрунтовувати ефективність вибору засобів наочності відповідно до дидактичної мети уроку; *готовність* своєчасно й уміло використовувати технічні засоби навчання і засоби мультимедіа для проведення занять з природознавства;

- *здатність* аналізувати зміст підручників і навчальних посібників;

- *готовність* контролювати та об'єктивно оцінювати знання, уміння й навички молодших школярів;

- *здатність* відпрацьовувати комунікативні навички та навички аналітичного, критичного мислення, відповідального вибору способу поведінки або педагогічних дій;

- *готовність* виражати власну соціальну позицію щодо природи, суспільства, світу;

- *здатність* моделювати культурні та статево-рольові стандарти поведінки учнів початкової школи в різних ситуаціях, організувати пізнання школярами своїх можливостей;

- *готовність* організувати цінісно-орієнтовану та творчу діяльність молодших школярів.

- *спроможність* майбутніх фахівців забезпечення розвитку учня як особистості, що керується гуманістичними нормами і цінностями, усвідомлює себе патріотично налаштованим громадянином України та успішно самореалізується в сучасному українському суспільстві;

- *здатність* накопичувати, постійно осмислювати, аналізувати і перебудовувати власний досвід з метою розвитку та вдосконалення педагогічної майстерності.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 120 години / 4 кредитів ECTS.

Зміст навчального матеріалу

Розділ 1. Методологічні засади методики навчання природознавства.

Загальні основи методики

Наукове обґрунтування необхідності вивчення навчальної дисципліни. Теоретико-методологічні засади побудови курсу «Методика навчання природознавства». Предмет, мета, завдання, структура курсу «Методика навчання природознавства» як навчальної дисципліни. Понятійний апарат. Короткий історичний нарис виникнення та розвитку вітчизняної методики навчання природознавства. Зв'язок методики з іншими навчальними дисциплінами.

Розділ 2. Загальна характеристика освітньої галузі

«Природознавство» у змісті початкової освіти. Власне педагогічні цілі та зміст навчального матеріалу з природознавства

Нормативні документи щодо впровадження освітньої галузі «Природознавство» у зміст початкової загальної освіти. Місце освітньої галузі «Природознавство» у структурі Державного стандарту початкової загальної освіти та Базовому навчальному плані. Мета та завдання освітньої галузі «Природознавство».

Зміст курсу «Природознавство» у сучасній початковій школі. Аналіз програм та підручників з дисципліни «Природознавство». Основні принципи відбору і структурування навчального матеріалу начального предмета «Природознавство» (1–4 класи). Загальноосвітні завдання курсу. Розвивальний аспект предмета «Природознавство». Виховне спрямування предмета «Природознавство». Розвиток пізнавальних здібностей учнів під час вивчення природознавства: спостережливості, уваги, логічного мислення, творчих здібностей. Державні вимоги до рівня підготовки учнів в освітній галузі «Природознавство».

Знання з природознавства. Методика організації засвоєння знань. Методика формування природознавчих уявлень шляхом спостережень і на основі описів (опосередковане утворення уявлень). Методика формування природничих понять. Поняття і мова. Система природознавчих понять. Умови формування і розвитку природознавчих понять. Уміння, етапи формування умінь на уроках природознавства.

Методика формування умінь і навичок у процесі навчання природознавства.

Розділ 3. Матеріальна база навчання природознавства

Принцип наочності в навчанні. Куток живої природи його оснащення. Навчально-дослідна ділянка, її влаштування і утримання. Географічний майданчик, його влаштування і оснащення.

Засоби наочності у процесі навчання природознавства, методика їх використання, загальна характеристика. Заняття на навчально-дослідній ділянці. Класифікація обладнання. Натуральні, образотворчі та аудіовізуальні засоби наочності.

Розділ 4. Управління цілісним процесом навчання природознавства в початковій школі

Методи навчання природознавства. Дидактична суть методу навчання природознавства. Визначення і класифікація методів навчання природознавства. Методична суть методу проблемного навчання. Евристичний та дослідницький метод навчання. Методична різноманітність проблемних завдань. Практичні методи навчання. Спостереження та його види. Дослід, структура, методика використання дослідів. Практичні роботи з природознавства, демонстрації і досліді на уроках природознавства. Значення і місце методів самостійної роботи учнів на уроках природознавства.

Форми організації процесу навчання природознавства. Урок – основна форма організації занять у початковій школі. Типологія уроків. Методика етапу постановки цілей і завдань уроку. Методика етапу засвоєння нових знань, умінь і навичок. Осмислення у процесі засвоєння. Методика етапу систематизації, узагальнення засвоєних знань умінь і навичок. Комбінований урок. Предметні уроки. Урок-екскурсія. Узагальнюючий урок.

Позаурочна робота з природознавства та суспільствознавства. Домашні заняття учнів і їх організація. Позакласна робота. Види позакласної роботи (масові, групові й індивідуальні). Значення позакласної роботи і її місце в освітньому процесі. Зміст, організація і методика різних видів позакласної роботи. Позакласний захід з природознавства. Підбір популярної і дитячої літератури для уроків природознавства.

Контроль знань і вмінь учнів з предмету «Природознавство».

Розділ 5. Шляхи підвищення якості освітнього процесу

Особистісно зорієнтоване навчання і виховання молодших школярів. Проблеми розвивального навчання на уроках та в позакласній роботі. Здійснення міжпредметних зв'язків на уроках природознавства. Диференціація на уроках. Роль інтеграції у підвищенні якості проведення уроків. Екологічне виховання молодших школярів на уроках природознавства. Естетичне виховання молодших школярів за допомогою засобів довкілля. Здійснення народознавчого підходу.

Нестандартний урок з предмета «Природознавство». Підходи до класифікації нестандартних форм організації навчання та основні їх види. Бінарні уроки. Віршовані (римовані) уроки. Інтегровані уроки. Уроки-дискусії. Інтегрований урок.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів. Сучасні педагогічні технології в природознавчій освіті початкової школи. Інноваційні технології навчання освітньої галузі. Характеристика інтерактивних прийомів організації навчання природознавства. Особливості використання дидактичних ігор на різних етапах уроку природознавства. Розвиток критичного мислення на уроках природознавства. Технології проектного навчання; основні теоретичні положення, особливості методики. Технологія взаємодії вчителя і учнів під час співробітництва на різних етапах уроку.

Розділ 6. Сільська малокомплектна школа

Проблеми сільської малокомплектної школи. Умови організації освітнього процесу СМКШ. Проблеми навчання обдарованих дітей у СМКШ. Особливості проведення однопредметних та однотемних уроків. Особливості проведення уроків сільськогосподарської праці. Самостійна робота учнів на уроках. Позакласна робота в малокомплектній школі.

Рекомендована література

Основна:

1. Байбара Т. Методика навчання природознавства в початкових класах : навч. посіб. Київ. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Baybara.pdf>
2. Біда О. Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання : навч. посіб. для студентів пед. ф-тів вищих навч. закладів та класоводів. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/385228.pdf
3. Височан Л. Методика викладання природознавства: Курс лекцій. Навчально-методичний посібник для студентів ОКР «Бакалавр» напряму підготовки «Початкова освіта» URL: <https://docplayer.net/68612234-Lesya-visochan-metodika-vikladannya-prirodovnavstva-kurs-lekciy.html>
4. Гільберг Т. Навчально-методичний посібник. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти нап засадах компетентнісного підходу. Київ : Генеза, 2019. 256 с. URL: <http://surl.li/ckqjc>
5. Кукалець М. Методика викладання природознавства у початковій школі: навчально-методичний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання студентів спеціальності «Початкова освіта»: Навч. посібник. Львів. : «Новий Світ-2000», 2020. 223 с. URL: https://ns2000.com.ua/wp-content/uploads/2019/10/Metodyka_vyklad_pryrodovnavstva_pochatkova_shkola.pdf

Допоміжна:

1. Андрусенко І. Підручник «Я досліджую світ» як засіб формування екологічної грамотності молодших школярів. *Проблеми сучасного підручника*. 2019. Вип. 22. С. 6–15.
2. Баранова Н., Коцур Н. Дослідницька та експериментальна діяльність в умовах НУШ. *Початкова школа*. 2019. № 9. С. 13–15.
3. Бібік Н. Навчально-методичний комплект з курсу «Я досліджую світ» у вимірах компетентнісно орієнтованого навчання. *Проблеми сучасного підручника*. 2019. Випуск 23. С. 6–22.
4. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Підручник для ВНЗ. URL: <http://surl.li/egkgt>
5. Височан О. Екологічне виховання на уроках природознавства в початкових класах. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/2861.pdf>
6. Височан О. Національно-патріотичне виховання учнів четвертого класу засобами українознавства в процесі вивчення предмета «Я у світі». *Інноваційна педагогіка*. Випуск 13. Т. 1. 2019. С. 31–36.

7. Вікторенко І. Формування методичної компетентності майбутнього вчителя шляхом використання проектної технології. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ : ДДПУ, 2018. Вип. 4. С. 186–198.

8. Дослідницькі роботи і міні-проекти початкової школи. URL: <https://obuchonok.com.ua/pochatkova-shkola>

9. Крамаренко А. Біо(еко)етична діяльність учителя в контексті реформування природничої та соціальної освітніх галузей початкової школи. *Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Полтава, 23–24 травня 2018 р.). Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2018. С. 114–119.

10. Крамаренко А. Розвиток креативних здібностей молодших школярів у процесі ознайомлення з тваринним і рослинним світом різних материків за допомогою технології «лепбук». *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія»* / Редкол.: С. Ніколаєнко (відп. ред) та ін. Київ: Міленіум. Вип. 291. 2018. С. 118–123.

11. Крамаренко А. Формування екологічної компетентності молодших школярів. *Учитель початкової школи*. 2018. №1. С. 8–12.

12. Крамаренко А. Застосування технології критичного мислення в процесі вивчення здобувачами початкової освіти курсу «Я досліджую світ». *Acta Paedagogica Volynienses*, 2021. №3, С. 76–82. URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/pedagogy/article/view/94/78>

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Всеукраїнський портал «Початкове навчання». URL: www.nachalka.com.ua.

2. Всеукраїнський шкільний портал. URL: <http://www.school.ed.net.ua/>.

3. Гра по-новому, навчання по-іншому. Методичний посібник / Упорядник О. Рома – The LEGO Foundation, 2018. 44 с. URL: <http://nus.org.ua/news/mon-opublikovalo-posibnyky-z-vykorystannya-lego-u-pochatkovij-shkoli/>

4. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://www.dano.dp.ua/attachments/article/pdf>

5. Електронна бібліотека НПУ імені М. П. Драгоманова. URL: <http://www.npu.edu.ua> (elib@npu.edu.ua).

6. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua>

7. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>

8. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

9. Навчально-методичне забезпечення для Нової української школи. URL: <https://svitdovkola.org/metodic> (дата звернення: 02.01.2022).

10. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір. URL: <http://www.mon.gov.ua>.

11. Міжнародний освітній фонд ім. Ярослава Мудрого. URL: <http://www.ymf.kiev.ua/>

12. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.
URL: www.nbuv.gov.ua.
13. Освітній портал «Острів знань». URL: <http://ostriv.in.ua>.
14. Освітній сайт «Освітянська мережа України». URL: <http://www.ednu.kiev.ua/> (дата звернення: 02.01.2022).
15. Освітній сайт «Початкова школа». URL: <http://www.pochatkova-shkola.net/journal.htm> (дата звернення: 02.01.2022).
16. Освітній сайт для сучасних педагогів. URL: <http://konserg.ucoz.ua> (дата звернення: 02.01.2022).
17. Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України. URL: www.mon.gov.ua (дата звернення: 02.01.2022).
18. Сайт «Все для вчителя». URL: <http://www.uroki.net> (дата звернення: 02.01.2022).
19. Сайт «Освітянська мережа України». URL: www.ednu.kiev.ua (дата звернення: 02.01.2022).
20. Сайт учителів початкових класів. URL: <http://yrok.at.ua> (дата звернення: 02.01.2022).

Питання до екзамену

1. Охарактеризувати предмет і завдання методики навчання природознавства. Розкрийте зв'язок методики з іншими науковими дисциплінами.
2. Охарактеризувати основні принципи відбору і послідовності вивчення навчального матеріалу в початкових класах.
3. Пояснити методику формування природничих уявлень. Продемонструвати на прикладі.
4. Пояснити методику формування природничих понять. Продемонструвати на прикладі.
5. Пояснити значення матеріальної бази для уроків природознавства та сільськогосподарської праці. Схарактеризувати організацію класу-кабінету і методику організації роботи в ньому.
6. Пояснити значення роботи на навчально-дослідній земельній ділянці; вимоги до її функціонування. Схарактеризувати планування й організацію роботи учнів на навчально-дослідній земельній ділянці.
7. Пояснити значення куточка живої природи в початковій школі. Схарактеризувати організацію кутка природи і методику організації роботи в ньому.
8. Пояснити значення географічного майданчика. Схарактеризувати устаткування географічного майданчика та методику організації роботи на ньому.
9. Охарактеризувати розповідь та її види.
10. Охарактеризувати бесіду та її види.
11. Охарактеризувати методику роботи із зображувальною наочністю.
12. Охарактеризувати методику використання таблиць, роздаткових карток.

13. Пояснити роль самостійної роботи у навчанні природознавству. Схарактеризувати роботу з підручником як метод самостійної роботи учнів.

14. Пояснити значення спостережень у навчанні природознавству. Довести роль роботи з календарем природи та праці людей у розвитку спостережливості молодших школярів.

15. Довести роль дослідів на уроках природознавства та сільськогосподарської праці. Схарактеризувати види дослідів.

16. Охарактеризувати методи проблемного навчання.

17. Пояснити завдання і значення контролю знань.

18. Розкрити сутність уроку як основної організаційної форми навчання. Сформулюйте вимоги до сучасного уроку.

19. Охарактеризуйте комбінований урок, його структуру.

20. Охарактеризуйте структуру уроку засвоєння нових знань.

21. Охарактеризуйте предметний урок, його значення і структуру.

22. Охарактеризуйте урок-екскурсію, його значення, структуру

23. Охарактеризуйте узагальнюючий урок та особливості його проведення.

24. Охарактеризуйте позаурочну роботу.

25. Охарактеризуйте позакласну роботу.

26. Назвіть шляхи підвищення якості освітнього процесу.

27. Дайте аналіз особистісно зорієнтованому навчанню і вихованню молодших школярів.

28. Розкрийте методику проведення особистісно зорієнтованого уроку.

29. Охарактеризуйте проблеми розвивального навчання на уроках та в позакласній роботі.

30. Поясніть роль інтеграції у підвищенні якості проведення уроків природознавства.

31. Охарактеризуйте етапи підготовки і проведення інтегрованого уроку.

32. Охарактеризуйте особливості екологічного виховання молодших школярів на уроках природознавства і сільськогосподарської праці.

33. Охарактеризуйте особливості естетичного виховання молодших школярів за допомогою засобів довкілля.

34. Охарактеризуйте шляхи активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів.

35. Застосування інтерактивних методи на уроках у початкових класах. Розкрийте методику проведення інтерактивного уроку.

Критерії оцінювання відповідей

Конкретність, чіткість, логічність визначення мети уроку, трансформація її в конкретні дидактичні завдання; наявність трьох взаємопов'язаних, взаємодіючих складових аспектів: пізнавального, розвивального і виховного.

Усвідомленість суті методу як дидактичної категорії, його характеру (ознаки, структуру), різноманітності методів навчання, критеріїв їх вибору та поєднання у кожній конкретній ситуації навчання молодших школярів. Розуміння зв'язку між змістом матеріалу й тими методами та прийомами, за допомогою яких він повідомлявся та засвоювався. Здатність до оцінювання й

обґрунтування використаної методичної структури уроку, тобто наскільки доцільні-недоцільні в даних умовах були ті чи інші види бесіди, самостійна робота, форми опитування і т.д.

Здатність до моделювання пропущеного етапу уроку, що передбачає: вміння здійснювати зв'язок між теорією і практикою; адекватність змісту і методів навчання; раціональність у виборі методів, прийомів і засобів навчання, їх розмаїтість використання; відповідність методів навчання передовому досвіду та рекомендаціям науки; застосування традиційних та нових видів навчання, технічних засобів з метою врахування вікових та індивідуальних особливостей, можливостей і здібностей школярів; забезпечення інтелектуальної атмосфери уроку, що виявляється в спонуканні вчителя до активного мислення всіх учнів, розвитку їхніх пізнавальних інтересів, задоволення допитливості, створення проблемно-пошукових ситуацій та вирішення пізнавальних проблем, використання колективних форм навчальної праці, вміння думати разом, сперечатись, доводити тощо.

Педагогічна доцільність корекції структури уроку, що передбачає вміння визначати відповідність структури уроку його типу, поставленим цілям і завданням; логічність і послідовність структурних компонентів уроку.

На підставі представлених критеріїв пропонуємо показники розподілу студентів за рівневими ознаками в балах.

Високий рівень – характеризується усвідомленістю, правильністю й чіткістю визначення мети уроку, що має триєдиний характер і конкретизується в розв'язанні низки навчально-виховних завдань, на які вона розпадається; студент усвідомлено розуміє зв'язок між змістом представленого матеріалу й тими методами та прийомами, за допомогою яких він повідомлявся та засвоювався, здатний визначити доцільність-недоцільність використаних у плані-конспекті методів та прийомів; аналізує та пояснює їх. Методично правильно змодельовано пропущений етап уроку. Студент досконало реалізує на практиці набуті знання, вміння і навички, на високому рівні володіє різноманітними інноваційними технологіями навчання, в т.ч. і інтерактивними; виявляє творчий підхід до справи; здатен об'єктивно оцінити запропоновану структуру уроку й внести по необхідності педагогічно доцільні корективи. В роботі помилок немає.

Достатній рівень – характеризується тим, що завдання виконано в повному обсязі, однак з деякими малозначними неточностями, пропусками, помилками (не більше 1 – 2). Студент недостатньо творчо підходить до вирішення справи.

Середній рівень – характеризується тим, що студент слабо володіє навчальним матеріалом, отже не досить чітко поєднує набуті знання з практикою. Завдання виконано в повному обсязі, однак з помітними пропусками, неточностями. Допущена значна кількість помилок.

Низький рівень – характеризується незнанням основного змісту курсу. Завдання студент виконав не в повному обсязі з грубими помилками.